

De doop in crisistijd

Het mooie van het sacrament van de doop is dat je het geloof kunt uitleggen aan de hand van dit sacrament. Ook wat het geloof in allerlei verschillende situaties betekent. Zeker wat het geloof in een tijd van crisis betekent, bijvoorbeeld in een tijd van een gezondheids crisis.

Tekst: Bernard en Eline van Vreeswijk

Laten we eerst kort op een rij zetten wat de kern van de doop inhoudt. God heeft ons als gemeente weggeroepen uit een wereld die zich van Hem losgemaakt heeft en die daardoor aan Zijn oordeel onderhevig is. De doop leidt ons de wereld van vergeving en vernieuwing binnen. De gang door het water symboliseert dus *een overgang*. Zoals God Noach door het water van de zondvloed heen leidde naar een nieuwe wereld en Hij het volk Israël uit de slavernij in Egypte door het water van de Rode Zee heen leidde naar Kanaän, zo leidt God ons door het water van de doop Zijn Koninkrijk binnen. Het is tegelijkertijd ook *een ondergang* met Christus in het oordeel van God en het weer opstaan met Hem in een nieuw leven. Met Christus sterven we en staan we op. Het is een teken van Zijn verbond.

Kinderen horen erbij

De gemeente is steeds geroepen om door het geloof met Christus verbonden te blijven en te leven zoals past bij die nieuwe wereld, bij die overgang. De kinderen die binnen de gemeente geboren worden, zet God niet terug in de oude wereld, de wereld die zich van Hem losgemaakt heeft. Hij stuurt hen niet terug in de wereld buiten de gemeente, in afwachting of ze zelf later ook de overgang naar de nieuwe wereld willen maken. Hij houdt hen erbij! De doop is het teken dat zij erbij horen. God heeft ook hen opgeno-

men in het verbond, in Zijn nieuwe wereld, in de gemeente. Hij roept hen op om te leven zoals past bij Hem, bij Zijn Koninkrijk. De doop roept hen om zich te keren tot God. Niet pas als ze tiener zijn, of als ze belijdenis gedaan hebben, maar van jongs af aan al. God roept iedereen persoonlijk om in dit nieuwe leven te wandelen. Je kunt en mag niet anders. En als het goed is, wil je ook niet anders. De doop verplicht je tot nieuwe gehoorzaamheid, die bestaat uit het innig verbonden zijn met God, het liefhebben van Hem en het vertrouwen op Hem, zoals het doopformulier zo treffend zegt.

In deze nieuwe wereld verzekert God je van drie dingen:

- Als God de Vader zegt Hij je toe dat Hij je het goede gunt en zelfs als het niet goed gaat in je leven, dat Hij de moeilijke dingen toch mee laat werken ten goede.
- Als God de Zoon garandeert Hij dat Hij je zonden vergeeft en je opwekt in een nieuw leven.
- Als God de Heilige Geest verzekert Hij je dat Hij in je binnenste aanwezig is en helpt om te leven zoals in de nieuwe wereld past.

Gezin als gemeente

We willen nu laten zien wat de doop betekent in de bijzondere tijd waarin we nu leven. Als gezin kun je in deze tijd de diensten zo gemist hebben. Je voelde je los van de gemeente. Toch mag je je eraan vasthouden dat je thuis als gezin samen een deel van de gemeente vormt. Je zit namelijk niet alleen als gezinsleden bij elkaar, maar ook als leden van Gods gemeente. En waar twee of drie in Zijn naam bij elkaar zijn, daar is Christus in het midden. We hebben het voorrecht van online diensten, maar we vertrouwen er ook op dat als we als gezin bij elkaar zijn en samen naar de Bijbel luisteren en erover spreken, Christus er ook bij is. We zijn gemeente in het klein. We zijn immers gedoopt.

Meewerken ten goede

Ten tweede licht in deze tijd de belofte van God de Vader weer helemaal op. Voor de coronacrisis was het leven voor heel veel jongeren gewoon goed, (maar voor een heel aantal ook niet, laten we dat ook niet vergeten). We gunnen onze kinderen ook veel goeds. God als Vader ook. Nu is het een tijd met meer beperkingen. Ook voor jongeren zit er een rem op het leven. Ze kunnen niet alles wat ze willen. Juist dan is het goed om er samen bij stil te staan dat we als gedoopte mensen niet van het kwaad gevrij-

Geen leuke dingen meer

Je zit aan tafel. Je hebt net stilgestaan bij de doop van één van je kinderen, omdat het zijn doopdag is. Ineens zegt hij: Ik ben helemaal klaar met corona. Ik wil gewoon weer met mijn vrienden leuke dingen doen, op vakantie naar Kreta, gewoon weer kunnen doen waar ik zin in heb. Dit is toch geen leven meer, zo saai... Alle leuke dingen moet ik laten schieten. Wat zeg je, juist nu je het net over zijn doop gehad hebt?

Werkvorm 1: donderwolkjes en zonnetjes

De oma van Jesse (11) en Vera (7) is overleden aan corona. Jesse reageert boos op het nieuws, omdat zijn oma toch is gestorven, ondanks de medicijnen. Hij zit veel op zijn kamer of gaat buiten voetballen met zijn vrienden. Vera is verdrietig, omdat ze niet meer met oma kan puzzelen. Wat zou je zeggen tegen Jesse als je hem tegenkomt? En tegen Vera? Deze vorm is geschikt voor in het gezin of op een kring: Maak donderwolkjes en zonnetjes van papier. Geef iedereen een donderwolk en een zonnetje. De donderwolk staat voor verdriet, tegenslag of iets waar je tegenop ziet. De zon staat voor hoop, dankbaarheid of blijdschap. Schrijf erop waar je aan moet denken en deel dit met elkaar. Op welke manier leeft dit ook bij je kind? Wat heeft hij/zij opgeschreven of wat zou hij/zij opschrijven? Op welke manier merkt je kind iets van jouw wolk of zon? Deel je die met elkaar of juist niet? Welke vraag aan God zou je erover willen stellen? Ga hier samen over in gesprek. Dank ten slotte samen voor de 'zonnen' en bid ook voor de 'donderwolken'.

Werkvorm 2: als ouders in gesprek

Het is goed om ook samen met andere ouders in de gemeente na te denken over geloven in crisistijd, over een thema als tegenslag en lijden. Dat is ook leven uit je doop: samen zoeken naar een manier om in de gemeente met deze vragen om te gaan. We zien onze kinderen het liefst gelukkig rondlopen, maar ook kinderen en jongeren ervaren dat het leven niet alleen maar leuk is. Daarin is geen onderscheid tussen gedoopte mensen en niet gedoopte mensen. Het kan je wel voor vragen stellen: waarom gebeuren deze dingen? Hoe verhoudt God zich hiertoe? En hoe kan ik mijzelf en mijn kinderen leren om te gaan met tegenslag? Ga daarom met elkaar in gesprek, plan concreet een avond om hier samen over na te denken. Dit kan aan de hand van *Voorleven. In gesprek over opvoeden en geloven* (deel 8-11 jaar), waarin een programma rondom deze vragen opgenomen is. Een aanrader.

waard zijn, maar dat God wél beloofd heeft het kwaad ons ten beste te keren. Ook in deze periode. Dat is de waarde van de doop in deze tijd: het geeft je het besef dat dit leven inderdaad niets anders is dan een gestadige dood, zoals het doopformulier zegt. Tegelijkertijd geeft het je de ruimte om God eraan te houden dat ook deze periode geen verloren jaren zijn. Ze kunnen je bijvoorbeeld zo dicht bij Christus gebracht hebben en bij Zijn genade dat je echt niet meer alles uit je jeugd of latere leven hoeft te halen wat erin zit. Of dat je geleerd hebt als jongere hoe belangrijk de kerkdiensten zijn, zoals jongeren dat inderdaad aangeven. Dat de diensten voor eens en altijd een vaste plek in je leven hebben gekregen.

Weerbaar maken

Je kunt er niet vroeg genoeg mee beginnen om kinderen te leren: het leven is geen paradijs. We leven in een gebroken werkelijkheid... en dat betekent heel concreet dat niet alles succesvol, leuk en goed is en

De gemeente is steeds geroepen om door het geloof met Christus verbonden te blijven. De doop is het teken dat de kinderen die binnen de gemeente geboren worden, erbij horen.

gaat in het leven. Wie zijn kinderen echt uit de doop heeft leren leven, zal misschien merken dat ze wat minder snel klaar zijn met een virus, omdat ze weten dat totdat Christus terugkomt, het niet klaar is met het kwaad. Het zal ze vast weerbaarder maken.

Leren leven met God

Bij de doop beloof je dat je je kind zal onderwijzen en laten onderwijzen. Dat klinkt vrij schools, maar onderwijs in de Bijbel heeft een bredere betekenis. Je zou het ook kunnen omschrijven als leren leven met God. Daar heb je anderen bij nodig, daar heb je »

Ds. B.J.D. van Vreeswijk is predikant van de hervormde gemeente te Hattem.

Eline van Vreeswijk
werkt als theoloog
bij Royal Jongbloed.

*Samen schreef het
echtbaar al eerder
over de doop. In
2018 verscheen
'Door het water
heen. Voorbereiding
op de doop'.*

de Heilige Geest bij nodig. Onderwijzen is in de Bijbel ook voordoen: zo kun je laten zien wat die nieuwe gehoorzaamheid inhoudt – innig verbonden zijn met God, Hem liefhebben en vertrouwen. Daarvoor is het heel belangrijk om zélf uit je doop te leven: wat betekent de doop voor jou, juist ook in crisistijd? Op welke manier ben jij zelf weerbaar gemaakt, heb je geleerd dat het leven geen paradijs is? Hoe geef je tegenslag een plek in je gezin? Hoe praat je er samen over, als dingen niet gaan zoals je graag zou willen? Welk beeld krijgen je kinderen op deze manier van het leven, en van tegenslag? En hoe laat je merken dat dingen ten beste gekeerd zijn? Een goede oefening is om voor jezelf eens een gebed aan God te schrijven over zo'n situatie. Zeker ook als je merkt dat je kinderen niet zoveel met het geloof blijken te doen, dan heb je het zelf met God over hun doop: Heere, het zijn niet alleen mijn kinderen, het zijn ook Uw kinderen, houd hen vast. Het is goed om bij de betekenis van de doop stil te staan, in je relatie, maar ook samen met je kinderen. Dat kan spontaan gebeuren, zomaar tijdens een

Digitaal magazine Opvoedingsbron

Dit artikel is onderdeel van *Opvoedingsbron*, een digitaal magazine dat ontstaan is vanuit de Werkgroep Educatief Beraad, een gezamenlijk initiatief van de Bond van Hervormde Zondagsscholen, de Hervormd-Gereformeerde Jeugdbond, de Hervormde Mannenbond en de Hervormde Vrouwenbond. Het thema is dit keer 'In je doop'. Dit magazine is binnenkort gratis te downloaden op: www.hervormdevrouwenbond.nl, www.hervormdezondagsscholen.nl, www.hervormdemannenbond.nl en www.hgjb.nl. Voor € 1,- is het blad ook als gedrukt exemplaar te bestellen.

gesprek. Of als er een doopdienst is, en jij (en je kind) weer herinnerd wordt aan de doop: wat betekent het om juist in deze tijd te dopen of gedoopt te worden? Of je staat juist bij deze vragen stil als je de doopdag van je kind viert in coronatijd: waarom heb je hem/haar laten dopen en wat heb je daar nu aan, als het moeilijk is? Want juist nu is het belangrijk: de doop is iets om nooit te vergeten. ■

Is vaccineren in strijd met Gods voorzienigheid?

Menselijke voorzichtigheid

In de komende maanden krijgen we de mogelijkheid om ons te laten vaccineren. Een vaccinatie is voor veel mensen niet vanzelfsprekend. Ook voor christenen niet. Enerzijds vanwege de gezondheidsrisico's, anderzijds omdat ze het in strijd achten met Gods voorzienigheid.

Tekst: ds. P. Wijnberger

Als het gaat om het eerste, op dat vlak ben ik een leek. Anderen zullen daar meer over kunnen vertellen. Over het tweede kan ik wel zeggen dat vaccinatie en Gods voorzienigheid niet tegenover elkaar staan.

Terugblik

Onder de voorzienigheid verstaan we in de christelijke leer het vertrouwen dat God de wereld en onze levens bestuurt, leidt en regeert. Dat Hij de toekomst overziet. Dat Hij al Zijn plannen zal waarmaken. En dat Zijn leiding en regering volop wijs is en Hij het beste voorheeft met Zijn kinderen.

In de negentiende eeuw kwam er vanuit christelijke hoek bezwaar tegen vaccinatie. Dat had vooral te maken met de manier waarop gesproken werd over het succes ervan. Vanuit het Verlichtingsdenken zag men het als een grote overwinning van de mens. Niet God regeert, maar de mens heerst over de epidemie van de pokken. Het is dan ook niet vreemd dat er vanuit orthodox-protestantse hoek irritatie en tegenspraak kwam. Veel invloed had Da Costa met zijn *Bezwaren tegen den geest der eeuw*. Later heeft hij echter wel zijn mening over vaccinatie herzien. De afgelopen tientallen jaren werd vaccinatie steeds vanzelfsprekender. Vandaag de dag is er echter weer een kritische houding richting het vaccineren. Niet alleen op de Bijbelbelt, maar net zozeer op de grachtengordel. Dat merk je nu ook rond de vaccins die gemaakt zijn tegen het coronavirus.

Je leven in gevaar brengen

Vanouds zijn er wat betreft de voorzienigheid twee argumenten tegen vaccineren. 1) Je brengt je leven in gevaar. 2) Je loopt de Heere God voor de voeten. Om te beginnen met het eerste argument. De vaccins van vroeger waren soms gevaarlijk. Vaak genoeg werd ermee geëxperimenteerd en kon bijvoorbeeld een kind er goed ziek van worden. Er zijn veel gevallen bekend waarbij gezonde kinderen stierven

na vaccinatie.

Als we dat bekijken voor de vaccins die er zijn tegen corona, ligt het heel anders. Die zijn stukken veiliger. De praktijk in Israël laat zien dat op de korte termijn er weinig gevaar aan zit. Op de lange termijn zal dat moeten blijken. Ook dat is eerder een medische vraag dan een theologische. Je kunt zo'n vaccin misschien wel wantrouwen, maar er is geen reden om te zeggen dat je daarmee je leven moedwillig in gevaar brengt. Dus het eerste argument wat betreft de voorzienigheid kan geen reden zijn om het vaccin te weigeren.

.....
*Het is Gods besturing om
ons de keuze te geven*
.....

Op Gods troon zitten

Vervolgens komen we bij het tweede argument. Sommigen zeggen dat als je je inent, je tegen Gods leiding ingaat. Hij beslist over leven en sterven, over ziekte en gezondheid. En Hij laat zo'n ziekte als straf komen over ons. Daar zou je onder moeten bukken en niet voor wegduiken. Door te vaccineren ga je zelf op Gods troon zitten.

Voordat ik daar op inga: het valt op dat deze twee argumenten elkaar tegenspreken. Als je een vaccin moet wantrouwen, dan bepalen wij blijkbaar niet wat er gebeurt. Als je echter zegt dat vaccineren God buitenspel zet, dan ben je daarmee zeker van je veiligheid.

Voorzichtigheid geboden

We hebben het over de goddelijke voorzienigheid. Daar stelt de Bijbel geen menselijke lijdzaamheid tegenover. In de Bijbel vraagt de Heere God altijd menselijke voorzichtigheid. God overziet de toekomst, wij kunnen er beperkt zicht op hebben. Die voorzichtigheid rekent de Heere Israël toe. Daarom moet er in Israël een hek rond het dak, zodat niemand ervan afvalt (Deut.22:8). Wanneer een stier al agressief is en een ander rund doodt, dan is de schuld voor de eigenaar. Hij wist het en had de stier moeten bewaken (Ex.21:36). En ook de Heere Jezus verwerpt de verzoeking van de duivel, als die aan Hem vraagt om van het tempeldak te springen. De engelen zouden

De Heere God heeft ons voorzichtigheid bevolen. Daarom lopen we achter een rollator of houden we anderhalve meter afstand. We mogen de gevaren niet opzoeken. En dat geldt evenzo als het gaat om vaccineren. We dragen daarbij verantwoordelijkheid voor de gezondheid van onszelf en van de mensen om ons heen.

Jezus immers bewaren. Dat noemt de Heere Jezus een verzoeking van Zijn Vader (Luk.4:12).

De Heere God heeft ons die voorzichtigheid bevolen. Vanuit het wonder dat we iets van Zijn voorzienigheid hebben gekregen in onze schepping. Daarom dragen we een autogordel, lopen we achter een rollator of houden we anderhalve meter afstand. We mogen de gevaren niet opzoeken.

En dat geldt evenzo als het gaat om vaccineren. Daarbij hebben we nog een grotere verantwoordelijkheid. Niet alleen voor onze gezondheid, maar ook voor de gezondheid van de mensen om ons heen. Je mag ook niet moedwillig de gezondheid van een ander in gevaar brengen.

Keuzes maken

Zet je daarmee de Heere God buitenspel? Nou, vandoord is er in de dogmatiek het onderscheid tussen eerste en tweede oorzaken. Daarmee wordt uitgelegd hoe we als mensen eigen keuzes kunnen maken, zonder de Heere daarmee te beperken. Ofwel, je kunt kiezen om rode of blauwe sokken aan te trekken. Maar God moet ons eerst de adem geven, zodat we sowieso kunnen leven. God moet ons eerst überhaupt de mogelijkheid geven zodat wij vervolgens iets kunnen kiezen. En daarmee is alles afhankelijk

van Zijn regering. Dat geldt ook bij vaccineren. Alsof je met niet-vaccineren God de ruimte geeft en met wel-vaccineren Hem buitenspel zet. We moeten het veel grootser zien. Het is dus Gods besturing om ons de keuze te geven.

Eigen verantwoordelijkheid

En dat brengt ons ten slotte bij onze eigen verantwoordelijkheid. Wie nu echt Gods leiding zoekt, die moet het niet zoeken in zo'n betoog als hierboven. Ik laat alleen maar zien dat Gods voorzienigheid de plicht geeft om de eigen verantwoordelijkheid te nemen. Dan mogen we Gods leiding zoeken in het gebed. En in afhankelijkheid van de Heere de verantwoordelijkheid nemen voor onze eigen gezondheid, maar net zozeer voor die van de naaste, wiens gezondheid zwak is.

In de woorden van Calvijn (Inst.I.17.4): 'Nu is duidelijk wat ons te doen staat: als God ons het leven toevertrouwd heeft om dat te beschermen, moeten we het ook beschermen; als Hij ons hulpmiddelen aanbiedt, moeten we die gebruiken; als Hij ons van tevoren de gevaren laat zien, mogen we ons niet roekeloos daarin begeven; als Hij ons middelen tot herstel verstrekt, mogen we die niet ongebruikt laten.' ■

*Ds. P. Wijnberger
is predikant van de
hervormde gemeente
te Bergambacht.*

Een onverwacht keerpunt

Tijdens het veldwerk ontmoet ik Rita* voor het eerst. In een smalle steeg staat ze achter een raam. Het rode licht schijnt op haar gezicht. We maken een kort praatje. Plots zegt ze: ‘Het gaat niet goed met mij. Het liefst wil ik stoppen, maar ik weet niet hoe.’

Tekst: Eva Wielenga

Een paar weken na dit gesprek kondigt minister Bruins aan het eind van de middag de landelijke lockdown aan. Iets wat nooit eerder is gebeurd, vindt plaats: de seksindustrie sluit haar deuren. In allerijl gaan maatschappelijk werkers van De Haven naar de prostitutiestraten om de vrouwen op te vangen. Ze geven informatie en leggen contacten voor als er de komende tijd iets geregeld moet worden. Leila roept met overslaande stem: ‘Maar hoe moet ik nu mijn eten en de huur van mijn huis betalen?’ In de verte slaan de kerkklokken zes keer. De laatste vrouwen stappen in een auto of in de tram. Voor de eerste keer is het écht stil in de Haagse prostitutiestraten.

Prostitutie in Nederland

In Nederland werken naar schatting zo’n 20.000 tot 30.000 mensen (voornamelijk vrouwen) in de seksindustrie. In Den Haag en omstreken zijn dit ongeveer 3000 tot 4000 vrouwen. Vaak door armoede gedwongen en geleid door valse beloftes zijn zij hier beland. Ze werken soms zeven dagen aaneen achter het raam.

Ook zijn er veel vrouwen die gedwongen door pooi-

ers of om te voldoen aan de wensen van hun familie vast zitten. In plaats van warmte en liefde ontvangen ze elke week de koude vraag om geld. De drempel om uit te stappen is hoog: geen geld meer sturen betekent je familie teleurstellen. Lydia is een vrouw die al jaren met prostitutiewerk haar familie in Zuid-Amerika onderhield. Toen ze recentelijk stopte, nam haar familie haar dit niet in dank af: ‘Jarenlang heb ik mijn leven voor hen opgeofferd, maar nu zijn ze woedend omdat ik voor mijzelf kies door deze vreselijke plek achter mij te laten.’

De Doubletstraat

De seksindustrie is divers: seksclubs, porno, webcamseks en escort zijn enkele vormen. Raamprostitutie is de meest zichtbare vorm. Den Haag telt twee prostitutiegebieden: de Geleenstraat / Hunsestraat en de Doubletstraat. Tijdens het veldwerk bezoeken we deze gebieden. We kloppen aan bij de ramen en maken een praatje. Nu, tijdens de coronapandemie gaat dat iets anders, maar normaalgesproken gaan we ook even naar binnen om te praten of bidden. Dit is de plek waar ik Rita ontmoette: de Haagse Doubletstraat, ook wel de ‘goedkoopste prostitutiestraat’ van Nederland genoemd.

In deze smalle straat met hoge huizen werkt Rita. Laten we de realiteit maar concreet benoemen, zodat we weten welke verschrikkelijke dingen hier gebeuren. Mannen slenteren keurend rond. Ze onderhandelen over de prijs, het dragen van een condoom en of het mogelijk is om het met verschillende vrouwen tegelijk te doen. De minimumprijs wordt vaak niet eens gehaald. De zware geur haalt mij altijd even uit balans. Het is een combinatie van zweet, urine, een potpourri van parfums, en muffe kleren.

Rita wuift dat we naar binnen mogen komen en doet het gordijn achter ons dicht. We hebben even privacy. Een kleine wasbak met daarop handzeep. Een tas met kleding. Prominent aanwezig staat het bed met daarachter een spiegel. In deze krappe ruimte werkt ze elke dag.

We vragen hoe het gaat. Ze vertelt dat het niet goed gaat. Het liefst wil ze stoppen, maar ze weet niet hoe. Van mijn collega’s weet ik dat Rita op haar zeventiende in aanraking kwam met haar ‘vriend’. Van deze pooier moest ze elke dag betaalde seks hebben. Rita vertelde: ‘Ik voelde me zo verschrikkelijk vies. Ik deed een kussen voor mijn lichaam, zodat mijn lichaam niet het lichaam van de man zou raken.’

De Haven

Stichting De Haven is er voor moeders, dochters en zussen in de seksindustrie. De Haven biedt veldwerk, prostitutie maatschappelijk werk en een uitstapprogramma op maat. De Haven zoekt deze vrouwen op en is respectvol present als stoppen geen optie is. Voor meer info, zie www.dehaven.nl.

Het afgelopen jaar hebben meer vrouwen besloten om uit de seksindustrie te stappen. Vanwege de coronamaatregelen blijft hun stoel achter het raam leeg. Nu ze noodgedwongen weken thuiszitten geeft dit fysieke en geestelijke rust om voorzichtig weer te dromen over een ander leven.

Lockdown

Inmiddels zitten we midden in de derde lockdown voor de seksindustrie. Vrouwen hebben geen werk meer. Ze willen terug naar familie in hun thuisland, maar kunnen niet weg. Vrouwen die recht hebben op een uitkering, weten vaak niet hoe zij deze zelfstandig kunnen aanvragen. Sommigen komen niet in aanmerking. De nood is hoog, er is letterlijk honger. Voor vrouwen uit Oost-Europa of Zuid-Amerika zijn Nederlandse regels abracadabra. Als iets pijnlijk duidelijk wordt in deze coronacrisis, dan is het de kwetsbare en fragiele positie waarin deze grote groep verkeert.

Het afgelopen jaar zag De Haven de hulpvragen meer dan verdubbelen. Maatschappelijk werkers zoeken naar manieren om te kunnen helpen aan voedsel, onderdak en een alternatief inkomen. We weten ons hierbij gesteund door kerken, bedrijven, particulieren.

Uitstappen in coronatijd

Voor veel vrouwen is deze crisis een onverwacht keerpunt. Veel van hen (over)leven van dag tot dag. Elke dag amper voldoende verdienen voor de eigen (vaak hoge) lasten én om hun familie te kunnen onderhouden maakt dat er weinig ruimte is tot reflectie: wat zijn eigenlijk mijn dromen, wat wil ik zélf? De coronacrisis geeft deze ruimte. Vrouwen zitten noodgedwongen weken thuis. Dit geeft fysieke en geestelijke rust om voorzichtig weer te dromen over een ander leven. Het afgelopen jaar hebben enkele tientallen vrouwen besloten om uit de seksindustrie te stappen. In normale tijden waren dit ongeveer tien vrouwen per jaar. Deze uitstap-

trajecten zijn lang en intensief. Ze vragen om heel intensieve begeleiding op emotionele en praktische gebieden.

Dan komt Rita weer op de lijn. Ze wilde al langere tijd stoppen, maar ze wist niet wat ze moest doen. Ze was onzeker: 'Wat voor werk moet ik dan doen? Ik heb geen opleiding. Ik vertrouw mijzelf niet en weet niet hoe ik zelf iets nieuws kan starten.' Na twee weken krijgen we contact. Ze vertelt hier achteraf over: 'Ik heb lang getwijfeld, omdat ik niet wist hoe ik met de situatie om moest gaan. Hoe moest ik mijn rekeningen betalen als ik geen werk meer zou hebben. Ik was bang. Toen ontmoette ik mijn maatschappelijk werker en werden dingen makkelijker. Zij heeft mij geholpen met veel dingen waar ik niks van af wist. Ik wil nu echt nooit meer terug. Ik vertrouw erop dat ik de toekomst aankan.'

Fragiele balans

De coronacrisis brengt Rita een positieve levenswending. Het is prachtig om te zien hoe ze weer dromen krijgt en hier zelf hard aan werkt. Helaas geldt deze afloop niet voor elke vrouw. Nog steeds zien we veel leed en is de nood vaak hoog. We weten van vrouwen dat ze vanuit huizen en auto's doorwerken in de seksindustrie, met alle risico's van dien. Ook verdwijnen er vrouwen compleet van onze radar. Dat is uitermate zorgelijk. Anderen zijn nog wel in beeld, maar hebben onvoldoende geld om rond te komen. De balans is fragiel. Met elkaar blijven we strijden tegen het onrecht in de seksindustrie. Onze droom is om deze moeders, dochters en zussen échte en langdurige verlichting te bieden. Daar blijven we hard aan werken. ■

Eva Wielenga is directeur bij stichting De Haven in Den Haag.

* De namen in dit artikel zijn om privacyredenen gefingeerd.

Vanwege de coronamaatregelen zijn jongeren vaker online en missen ze veel ontmoetingen. Het gevoel van welbevinden, de ervaring van verbondenheid én de ontwikkeling van een eigen identiteit van veel jongeren hebben hierdoor een deuk opgelopen.

Eenzamer dan ooit

In deze tijd zijn jongeren eenzamer dan ooit. Coronacrisis en lockdown hebben een enorme impact op het leven van de huidige generatie tieners.

Tekst: P.J. Vergunst

‘Jong en vrij’, ongeveer een halve eeuw geleden verscheen er een evangelisatieblad onder deze naam, bedoeld voor jongeren om het leven van Jezus met klasgenoten te delen. Later kwam er een gelijknamige bijbelschool, zelfs een organisatie van zogenoemde jeugdkerken. Inmiddels is de naam ‘Redemption Church’ in gebruik.

Hoe dan ook, jeugdigheid en vrijheid lijken in deze benaming samen te gaan. Zo kan het in de jonge jaren zeker zijn, als (meestentijds) er niet de zorg om de gezondheid is. Denk aan de woorden die Jezus na Zijn opstanding tot de altijd actieve Petrus richtte: ‘Toen u jonger was, omgordde u uzelf en liep u waar u wilde; maar als u oud geworden bent, zult u uw handen uitstrekken, en een ander zal u omgorden en u brengen waar u niet heen wilt.’ Levenspraktijk is dit, de afbraak van het oudere leven, de ongemakken, het inleveren van zelfstandigheid en privacy, een kamer in het verpleeghuis als de laatste levensfase op aarde. In de aanvaarding van die weg mogen we de ouderen van de gemeente nabij zijn. Tot de woorden van Prediker realiteit zijn: ‘De mens gaat immers naar zijn eeuwig huis: rouwklagers doen de ronde in de straat.’

Een vrolijk hart

Hoe anders zijn de kinderjaren, is het leven als tiener. Prediker ziet dat ook, want de levenswijsheid uit dit bijbelboek wordt niet gekenmerkt door somberte. Aan jonge mensen vraagt Salomo, de schrijver, slechts te rekenen met de realiteit van God, Die ons leven ziet en ‘u over dit alles in het gericht zal brengen’. Binnen het kader van deze laatste ernst van ons bestaan is er voor jongeren veel om van te genieten, heel veel. ‘Verblijd u in uw jeugd, en laat uw hart vrolijk zijn in de dagen van uw jeugd. Ga in de wegen van uw hart en volg wat uw ogen zien...’

Juist omdat de jonge jaren als een zucht voorbijgaan, is ‘genieten’ hier een bijbelse notie, klinkt de oproep

aan jongens en meiden om de wrevel uit hun hart weg te doen, het kwade uit hun lichaam.

Liefdesleven

Bij het kenniscentrum Rutgers – opgericht voor ‘seksuele gezondheid en rechten voor iedereen’ – hebben ze Prediker helaas niet goed begrepen. Na een onderzoek onder 4000 jongeren van zestien tot twintig jaar concludeerde het twee weken geleden over de coronatijd dat ‘de beperking van sociale contacten het liefdesleven van jongeren stillegt. Jongeren hebben minder mogelijkheden om te experimenteren met en te genieten van seks, terwijl dat op deze leeftijd cruciaal is’. Het welbevinden van jongeren neemt af.

Die laatste waarneming neem ik heel serieus, al verbind ik er anders dan Rutgers niet aan dat dit komt doordat het digitaal versturen van sexy beeldmateriaal afgenomen is. Het is onder meer dit kenniscentrum dat middelbare scholen oproept om structureel aandacht te besteden aan seksuele vorming. Eigenlijk leven we in een raar land, als je hierbij bedenkt dat het scholen zijn die leven willen bij Gods geboden, die vanwege het thema sociale veiligheid ten aanzien van seksualiteit onder het vergrootglas van de overheid liggen.

Schoolprestaties

De voorbije weken is er opvallend veel aandacht voor het welbevinden van jongeren in deze coronatijd. Constateren moeten we eerst dat het een groot voorrecht is om in Nederland geboren te worden. Nog in september berichtte Unicef, het kinderfonds van de Verenigde Naties, dat de jeugd in ons land tot de gelukkigste van alle welvarende landen behoort. Gedoeld werd op lichamelijke en mentale gezondheid, sociale en leervaardigheden. Mentale stress krijgen kinderen van schooldruk, het moeten en niet kunnen presteren.

Het behoeft geen uitleg dat vele weken van online »

lessen het leven van jongeren niet eenvoudiger gemaakt heeft. Focus op hen is daarom waardevol, nadat tijdens de pandemie de aandacht eerder vooral uitging naar ic-patiënten, verpleeghuisbewoners en alle werkers in de zorg. Aandacht voor de een komt in Gods Koninkrijk nooit in mindering op aandacht voor de ander. Jezus' liefde ging evenzeer uit naar een langdurig zieke en een hulpeloze als naar een kind en een jongere. In Mattheüs 18 lezen we woorden van Hem: 'En wie zo'n kind ontvangt in Mijn Naam, die ontvangt Mij.' Het legitimeert royale aandacht en zorg voor onze kinderen, voor naar de volwassenheid reikende jongeren. Kwetsbaar zijn ze allen, zelfs al doe je relschoppend een masker voor. De grote ernst van de situatie liet de Nederlandse Vereniging van Kindergenezing vorige maand zien, toen ze vanwege schoolsluiting en lockdown een 'duidelijke toename van kinderen op de ic na een zelfmoordpoging' constateerde. 'Het is het topje van de ijsberg van alle ellende die hieronder ligt.'

Alarmbel

Voor opvoeders in de gezinnen en jeugdwerkers en ambtsdragers in de kerk is het signaal uit de 'Jeugd-trends 2021' dat jongeren eenzaam zijn dan ooit een alarmbel. Diverse jeugdorganisaties (waaronder de HGJB) deelden recent wat ze waarnamen op het terrein van maatschappij, relaties en geloof. Die trends kwamen na gesprekken met kerkelijke jeugdwerkers aan het licht, op die trends gaven jongeren zelf feedback, een werkwijze om tot een serieuze momentopname te komen.

Wie logisch nadenkt, kan bedenken hoe het met jongeren gegaan is: het ontbreken van ontmoetingen (school, kerkdiensten, jeugdwerk, feestjes) betekent vaker online zijn, waar de contacten oppervlakkiger zijn, waar de bevestiging om gezien te worden groter is. Vaker online – zelfs voor het schoolwerk – vermindert de gesprekken in het gezin. Het maakt dat het gevoel van welbevinden, de ervaring van verbondenheid én de ontwikkeling van een eigen identiteit een deuk gehad hebben. Er komt bij dat vele jongeren die zich aan regels hielden, zich collectief gestigmatiseerd weten als de groep die geen rekening hield met kwetsbare ouderen, met een gezamenlijk maatschappelijk belang.

Niet maakbaar

Eenzaamheid betekent in deze situatie ook psychische moeiten. Het afgelopen najaar bleek dat een op de zeven jongeren wist van depressieve klachten. Paniekaanvallen, slaapproblemen, slechte schoolresultaten. Belangrijker dan het niveau waarop een jongere leert of de sector waarin hij werkt, is het sociaal-emotionele leven. Aan dat laatste mogen we in deze tijd extra aandacht geven.

Ook jongeren zien in dat het leven niet maakbaar was, een gegeven dat winst zou kunnen zijn. Ik open

nog één keer de Bijbel en lees Klaagliederen 3: 'Goed is het voor een man, als hij een juk draagt in zijn jeugd.' Moeilijke dingen in de jaren van je opvoeding kunnen maken dat je de goede kant opgroeit, de juiste focus vindt, het enige houvast. Mensen die nu een hoge leeftijd hebben, waren kind in de crisisjaren, de oorlogstijd. Het kan een concentratie betekenen op de essentie van het leven, zoals we in onze tijd weten van 'een herontdekking van het nabije', zoals de titel van een essay in *Trouw* luidde.

Vergrijzing en klimaat

Tegelijk is waar dat jongeren de last van de huidige generatie moeten dragen, zoals de vergrijzing en de klimaatproblemen. De gevolgen van de coronapandemie komen daarbij, economisch en sociaal. Jongeren maken zich zorgen, ze voelen zich eenzaam en machteloos, zeker als hun vervolgopleiding ten aanzien van hun vorming zo gemankeerd is. Jongeren zeggen 'een jaar van hun leven verloren te hebben'. Wat is nu onze roeping? 'Dé jongeren', we gaan hen niet bereiken. Jezus ziet echter altijd de enkeling, een méns. Hij ziet geen probleem, geen relschopper. En Jezus zag hem, zag haar. 'Zien' als een sleutelwoord, zien als de verbindende activiteit. Zien is een erkenning van mijn leven, een erkenning van mijn moeilijke situatie, van de gebrokenheid in mijn bestaan. Of ik nu als jonge gehandicapte in mijn kwetsbaarheid wacht op een vaccin dat ontmoeting mogelijk maken moet of als een gezonde, sportieve student gefrustreerd raak vanwege online leren.

Jong en oud

Die herontdekking van het nabije, van het kleine – ze raakt ook aan het jeugdwerk van de gemeente. Geen Kerstconferentie met vele honderden, hopelijk wel contact met die jeugdleader, zomaar onderweg of online afgesproken. Meeleven is een houding, meeleven vraagt geen grootse plannen. Ik hoorde van een gemeente waar de tieners thuis koekjes gingen bakken voor de ouderen in de gemeente, nadat de jeugdleaders alle ingrediënten thuisbezorgden. Aan hoeveel kanten snijdt zo'n mes? De jeugdleader komt langs en ziet de jongere, de jongere krijgt een zinvolle opdracht voor thuis én moet een foto van een opgeruimde keuken appen, de oudere ontvangt een kleine attentie aan de deur.

Onze tijd vraagt om veel in relaties met jongeren te investeren. Neem de promotiestudie van Jolien Dopmeijer, begin deze maand, waarin ze aantoonde dat meer dan de helft van de studenten last heeft van angst en somberheid, 70 procent van hen onder prestatiedruk lijdt. 'Hun volwassen voorbeelden rennen zelf de hele dag om aan alle verwachtingen te voldoen.' Collectief zelfonderzoek dus, om het goede leven weer op het spoor te komen.

Wie zet de kwetsbare eerste stap naar een open contact met een jongere in zijn nabije omgeving? ■

P.J. Vergunst
is hoofdredacteur
van De Waarheids-
vriend.

Klokgelui in coronatijd

Het volkslied 'Als de klok van Arnemuiden welkom thuis voor ons zal luiden' zal velen bekend zijn. Het gaat over een welkom thuis voor de vissers na een behouden vaart op zee. Ook in Ede luiden de kerkklokken. Alleen waarom eigenlijk?

Tekst: A. Stam

Vanouds wordt met het luiden van de klokken een bepaalde tijd aangegeven. Nog steeds luidt op elke gewone werkdag 's avonds om negen uur de zogenaamde 'papklok'. In vroeger tijd maakte de Edese bevolking zich na een werkdag dan op voor de nachtrust.

Voor kerktijd

Op zon- en feestdagen worden de klokken uiteraard ook geluid, ruim voor kerktijd, maar ook kort voor aanvang van de dienst. Het is een uitnodiging om de kerk te bezoeken en te luisteren naar de verkondiging van het Evangelie. Sinds 15 maart vorig jaar is het anders geworden. De kerken werden om bekende redenen tijdelijk gesloten. Ook al luidden de klokken zoals altijd voor de kerkdienst, de kerk bleef leeg en de gemeente bleef noodgedwongen thuis. De vraag is dan: 'Hoe heb je verbinding met elkaar?' Allereerst via digitale middelen. Gelukkig dat het kan.

Verbinding met gemeente

Toch hebben de wijkpredikant, ds. J.M. Molenaar, en de kerkenraad ervoor gekozen om ook op een andere manier verbinding te leggen. Elke dienst wordt voortaan afgesloten met het bidden van het Onze Vader en tijdens dit gebed worden de klokken geluid. Hiermee is een oude breed kerkelijke traditie nieuw leven ingeblazen. Gemeenteleden die thuis de dienst meebelevan, horen het klokgelui en zij weten zich hierdoor nog meer verbonden met de kerk en de gemeente. Dit initiatief wordt bijzonder gewaardeerd.

Missionair signaal

Tegelijk wil de kerk een signaal geven voor de stad Ede: er wordt voor u gebeden als de klok luidt. In het plaatselijke nieuwsblad *Ede Stad* is dit gedeeld met onze plaatsgenoten. Het is een missionair signaal waarmee we willen aangeven als gemeente te

Nu gemeenteleden door de coronamaatregelen niet of weinig naar de kerk kunnen komen, wordt elke dienst in de Oude Kerk in Ede afgesloten met het bidden van het Onze Vader. Tijdens dit gebed worden de klokken geluid.

bidden voor onze stad, ons land en de hele wereld. We hopen van harte dat het klokgelui een uitwerking heeft in een meer omzien naar elkaar, juist in deze coronatijd. Het luiden van de klok is als een boodschap van bemoediging, hoop en troost.

Hoe lang willen we hiermee doorgaan? In ieder geval tot de hele gemeente weer ter kerke kan en mag gaan. Intussen wil het klokgelui duidelijk maken: er is voor iedereen een plek in het schip van de kerk. En elk mens die zijn ogen richt op de Bootsman, komt eens behouden Thuis. Te midden van de tekenen der tijden bidden we daarom: Uw Koninkrijk kome. ■

A. Stam
is oud-scriba van de
wijkgemeente Oude
kerk te Ede.

Toont God Zijn toorn in de coronacrisis?

Gevolgen van onze levensstijl

Sinds de eerste vaccinaties zijn gezet, gloort er licht aan het einde van de tunnel. Nog even volhouden en we kunnen het normale leven weer oppakken, luidt de boodschap. Als we zo denken, vergeten we echter dat de coronacrisis symptoom is van een veel diepere crisis.

Tekst: dr. M. Verduin

In een preek over Psalm 6 sprak dr. H. de Jong, emeritus predikant van de Nederlands Gereformeerde Kerken, onlangs van ‘Gods toorn in de coronacrisis’. Hij begint zijn preek, die te lezen was in het *Nederlands Dagblad*, als volgt: ‘Weet u dat ik deze psalmtoon mis in het hele gesprek over de coronacrisis? De gedachte dat God boos is (...), kom je bijna nergens meer tegen.’

Hoe zou dat komen? De een zegt: Het middeleeuwse denken ligt (gelukkig) ver achter ons. Een ander: God is liefde. Hij houdt van ons. Denk alsjeblieft niet dat Hij je straft. Ds. De Jong signaleert dat ‘in de kerken van vandaag zo oorverdovend gezwegen wordt’ over de toorn van God. Dat de huidige pandemie daarmee iets van doen heeft, wie durft dat te zeggen? Wanneer ons iets uit de hand loopt, slaan wij de handen ineen. De eerste coronagolf zouden we wel te boven komen. Als we maar samen ons best doen. En de tweede golf? Er is een vaccin ontwikkeld. Hoe bemoedigend. Alleen: de virusvarianten en de angst voor bijwerkingen van het vaccin maken het mensdom nerveus en onzeker.

Mesjogge

Wanneer van iemand wordt gezegd: ‘Die is *mesjogge*’, dan is dat heel negatief bedoeld: die is gek. Welnu, in Deuteronomium 28 heeft het ook een zware lading: Je wordt niet alleen lichamelijk ziek, maar ook mesjogge. Niet zomaar staat erbij: ‘blind’. Dat is niet een fysieke blindheid, waarvoor je behandeld kunt worden in Bartimeüs in Zeist, maar een psychische kwaal, een parallel van *mesjogge*: je hebt geen inzicht meer.

Welke vertaling van dit woord we ook opslaan, telkens komt het op hetzelfde neer: krankzinnig. En dan als een straf van God. Deze straf treft Zijn eigen volk, omdat het geen rekening houdt met de HEERE, Zijn Wet negeert en dus geen liefde kent voor God en de naaste.

Ik citeer Calvijn die ingaat op het woord *mesjogge*: God stuurt een geest van verwarring, van verdwazing. Hij geeft je een klap en je wordt ‘van je verstand beroofd om ongeremd voort te hollen naar de ondergang’. De HEERE slaat met ‘psychische kwellingen en allerlei ziekten, zoals de pest. Hij slaat erop als eertijds in Egypte. Toen trof Hij Zijn vijanden. Nu slaat Hij Zijn eigen volk.’

Diepere crisis

Hoe dan ook, begin januari meldde *De Telegraaf* dat ‘de eerste stappen zijn gezet op de weg naar het einde (!) van de pandemie’. De eerste stappen, dat zijn: de eerste injecties. Er gloort licht aan het einde van de tunnel. Intussen is de coronacrisis echter symptoom van een veel diepere crisis. Wij hebben ons een levensstijl eigen gemaakt die getypeerd wordt door maakbaarheid, inhaling, uitbuiting van deze aarde, misbruik van de naaste, vernederen en vernietigen van de zwakken, uitschakeling van klokkenluiders. Door de gevolgen van bandeloosheid ‘zucht heel de schepping’ (Rom.8).

Ook in seculiere kringen wordt ingezien dat we op een verkeerde manier bezig zijn. Het is GroenLinks dat in dit verband de manier noemt waarop we onze leefomgeving inrichten, de wijze waarop we onze voedselvoorziening vormgeven, de luchtverontreiniging, het stimuleren van ongebreidelde economische groei. Dit laatste zou het middel zijn om te komen tot de oplossing van maatschappelijke problemen. Dat is een waan. Hoe waar deze visie en waarschuwing ook zijn en hoezeer zij alle aandacht verdienen, toch spitten we als christenen een laag dieper.

Spiegel

Wanneer Israël in de ballingschap het boek Deuteronomium als een spiegel wordt voorgehouden, ‘ziet’ het volk van God waar alle ellende vandaan komt, wat de gevolgen zijn van een leven dat niet bestaat in een ‘wandelen met God’.

In Deuteronomium 28 en Leviticus 26 horen wij de HEERE zeggen: ‘Wanneer u niet naar Mij luistert en al Mijn geboden niet doet (...), dan zal Ik u slaan met de pest en met grote angst, met koorts en hongersnood. En ook dit – het wordt herhaald – Ik zal je zulke klappen verkopen dat je *mesjogge* wordt (zo letterlijk het Hebreeuws; zie kader).

Waarom? ‘Omdat u de stem van de HEERE, uw God, niet gehoorzaam geweest bent en Zijn geboden niet in acht genomen hebt (...), uw hoge en versterkte muren waarop u vertrouwd, zullen instorten (...) en de HEERE zal u terugbrengen naar Egypte’. Terug in Egypte: het volk van God, tot slaaf gemaakt vanwege zijn bandeloosheid en grootheidswaanzin.

Universele strekking

Mogen wij de woorden die Israël gelden, ook laten klinken aan het adres van andere volken, van Nederland? Van de kerk ook? Ik meen van wel. Zegt de

Met de eerste injecties zijn de eerste stappen gezet op de weg naar het einde van de pandemie, denkt menigeen. Intussen is de coronacrisis symptoom van een veel diepere crisis: onze levensstijl.

apostel Paulus niet in zijn brief aan de gemeente te Rome dat 'de toorn van God wordt geopenbaard vanuit de hemel over alle goddeloosheid en ongerechtigheid van de mensen'? De woorden van de Thora, van Gods wet, hebben een universele strekking. Aan de kerk wordt de vraag gesteld: 'Is God onrechtvaardig als Hij toorn over ons brengt?' En dan lezen we: 'Volstrekt niet! Hoe zal God anders de wereld oordelen?' (Rom.3) De Heere Christus zegt: 'Zij hebben Mozes en de profeten. Laten zij naar hen luisteren. (Luk.16)

De geciteerde dr. De Jong schrijft in een van zijn andere publicaties: 'Staat Israël onder de verbondsvloek? Ik denk niet dat er aan die vraagstelling te ontkomen valt (...) Als we dan maar niet nalaten de afvallige christenheid mede in die vraagstelling te betrekken (...) Laten we dus oppassen Israël niet als enige getroffene aan te wijzen.'

Veilig

Hoe nu verder? Gloort er nergens licht? Blijkens de tekst van Leviticus wordt Israël en worden ook wij geroepen ons te bekeren tot de HEERE. 'Wanneer zij hun ongerechtigheid en hun trouwbreuk zullen belijden (...), dan zal Ik denken aan Mijn Verbond (...) en Ik zal hen niet verwerpen en hen niet vernietigen.' Als de HEERE aan zijn Verbond denkt, denkt Hij aan Zijn Zoon, Jezus Christus. Hij heeft Zijn liefde tot deze wereld bewezen in Jezus de Gekruisigde. Ieder die gelooft dat 'Gods toorn die ons treffen moest, gedragen is door Zijn lieve Zoon met de bittere en smadelijke kruisdood', mag weten 'naar

lichaam, ziel en geest' voor Gods rekening te zijn, wat er ook gebeurt. 'Veilig in Jezus' armen.'

De sterkste 'troef' met het oog op de toekomst is in handen van wie op God vertrouwt. Dat is niet een vaccin - hoe effectief het ook mag zijn. Wij mogen het gebruiken, opziende tot onze Heiland, maar laten we er niet op vertrouwen. Laten wij ons vastklampen aan Gods belofte, die Hij voegt bij Zijn oproep tot bekering en tot belijden van onze kerkelijke, persoonlijke en nationale schuld, (ook plaatsvervangend voor degenen voor wie Jezus een vreemde is).

We sluiten onszelf erbij in en zeggen het de profeet Daniël na op de weg van de boete: 'Wij, wij hebben gezondigd, wij hebben onrecht gedaan, wij hebben goddeloos gehandeld, wij zijn in opstand gekomen door af te wijken van Uw geboden (...), wij hebben niet geluisterd naar de stem van de HEERE (...), laten Uw toorn en Uw grimmigheid zich afwenden (...). Neig Uw oor, mijn God en hoor (...) wij werpen onze smeekbeden voor U neer op grond van Uw grote barmhartigheid (...), luister, HEERE, vergeef (...) omwille van Uzelf' (Dan.9).

'Als wij onze zonden belijden: God is getrouw en rechtvaardig om ons de zonden te vergeven (...) als iemand gezondigd heeft, wij hebben een Voorspraak bij de Vader, Jezus Christus de Rechtvaardige. En Hij is een verzoening voor onze zonden; en niet alleen voor de onze, maar ook voor de zonden van de hele wereld.' (1 Joh.1 en 2). Zie op Jezus! 'De straf die ons de vrede aanbrengt, was op Hem.' (Jes.53:5) ■

Dr. M. Verduin
uit Zeist is emeritus
predikant.

De Waarheidsvriend

Actie
4 maanden voor €10

Behoeft u aan toerusting en bezinning?

Neem een jaarabonnement voor slechts € 49 en ontvang De Waarheidsvriend twee maanden gratis. Of vraag een cadeau-bon aan en schenk een jaarabonnement.

Ga naar www.dewaarheidsvriend.nl/word-abonnee of bel ons op 055-5766660.

Wij wensen u, mede namens de overige duizenden abonnees, veel leesgenoegen toe.